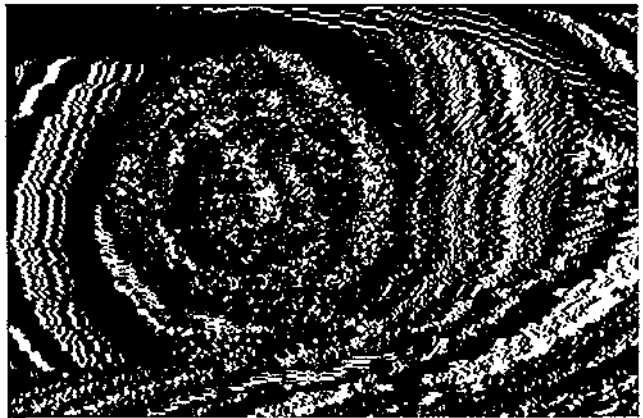

El món clàssic d'en
Llorenç Villalonga
II. Citacions Llatines

Maria Carme Bosch i Juan

INTRODUCCIÓ

El treball present constitueix una mena de segona part de l'estudi del món clàssic d'En Llorenç Villalonga¹. Igual que el primer, dedicat al món grec, està basat en l'obra major villalonguiana. Les citacions estan agrupades per temes, que segueixen un cert ordre alfabètic. Un d'aquests, el 4, titulat *Miscel·lània*, aglutina conceptes diversos i amb poc cos per diferenciar-se per si sols. A l'apartat 5, dedicat a *Expressions llatines*, hem destacat les frases més representatives o citades en més ocasions.

A l'últim, les conclusions ens permeten esbrinar quin paper exerceixen aquestes citacions dins l'obra villalonguiana i per a quin fi les utilitza l'autor.

(1) Vegeu Maria Carme Bosch, "El món clàssic d'en Llorenç Villalonga. Citacions gregues", dins *Miscel·lània d'homenatge a Francesca Massot*, en premsa.

1. DÉUS ROMANS I LES SEVES REPRESENTACIONS.

Arícia²

Personatge de *Fedra*.

Diana

Fred i desdenyós com la Diana clàssica, amb el cap alt per la maniobra, en Xim llevava el fre de mà i trepitjava l'accelerador (L'hereva de dona Obdúlia, p. 31).

Hèrcules

... com no havia notat que al pati de la finca, davall d'un lladoner, hi bagués des de segles un Hèrcules nu (L'hereva ..., p. 93).

Jano

- *Na Xima és bona.*
- *Na Xima és justa.*
- *Hermes i Jano ("L'esfinx" dins Desbarats, p. 210).*

El plet presenta dues cares, com Janus (Un estiu a Mallorca, p. 187).

En el el dors de la cartolina hi havia quelcom de molt filosòfic,

(2) Virgili anomena aquest personatge a l'Encida, VII, 761 i ss. Es tracta d'una nimfa, esposa d'Hipòlit i mare de Virbi.

representatiu de la totalitat vital que propugnaven els organitzadors de sessions: les dues cares de Janus amb dos versos en anglès (L'hereva..., p. 144).

Júpiter

El llamp de Júpiter, cap. XIV de *Les Fures*.

Júpiter disposava del llamp (*Les Fures*, p. 179).

Mentre queia aquella ruixada imponent com no se'n recorda d'altra al poble i Júpiter enviava aquell tro paorós ... (*Les Fures*, p. 181).

Ja te'n pots anar al Victrix a contar a Andrea que Júpiter era un cigne (*Andrea Victrix*, p. 233).

El cigne que engendrà Helena d'Esparta era Júpiter (*Andrea...*, p. 232)

A Leda, sols la conceben amistançada amb el cigne, el qual, dit sia de passada, era Júpiter ("Mme Tassin" dins *La dama de l'harem*, pp. 54-55).

...Però no. Torlònia no podia tenir fills d'un home; no hi puc consentir. Potser n'hauria pogut concebre d'un cigne. Un cigne que fós Júpiter, ben entès ("Mme. Tassin", p. 57).

- La mitologia és mentida. Júpiter no era un ocell. Júpiter no ha existit.

- Si no ha existit no era res. Però, segons la mitologia, de vegades es presentava en forma de cigne, o de monedes d'or ... (*Andrea...*, p. 232).

Mercuri

Minos: És necessari acudir a sa mitologia. Ihi ha un déu d'es comerç, Mercuri. Així és com queda ennoblida ("Viatge a Lisboa en 1945" dins *Desbarats*, p. 77).

Maria Antònia lamentava el nom de Comerç, però li vaig advertir que pensàs en Mercuri, déu graciosíssim, amb aletes als peus (*La novel·la de Palmira*, p. 29).

... havia comparegut amb el cedàs, que mai no abandonava com Mercuri el caduceu (*La "Virreyna"*, p. 138).

...damunt el trapezi, i no dins les fredes sales dels museus, és on havia constatat que el Mercuri de Joan de Bolonya és un déu (L'àngel rebel, p. 133).

Venus

¿Es que en aquest país no estudien mitologia? Venus era mare i esposa... (Un estiu..., p. 194).

Oui, c'est l'inceste... -replacava ella, llunyana. I sortien a relluir el complex d'Edíp i el símbol de Venus, mare i esposa, que deixaven amb la boca oberta l'amant indígena (L'hereva..., p. 55).

Venus és el gran dissolvent dels costums (Mort de Dama, p. 52).

Venus és graciosa i de la gràcia extreu precisament la seva força (El misantrop, p. 171).

Al costat de Torlònia, blonda com Venus... (Mme, Tassin, p. 60).

Tonet de Bearn deia que a determinada gent se la podia besar (Venus, nua i sorgida d'una conquilla marina és democràtica) però mai donar-los la mà (L'àngel... p. 48).

...Venus havia estat substituïda per un ministeri amb dactilògrafes i comptables (Andrea..., p. 56).

La dona divinitzada, la Venus, constitueix un sacrilegi (Beam, p. 115).

I pronuncià el nom d'una de les belleses més empingorotades i més inabordables de Ciutat: com estampa, una Venus; com a moral, una santa ("Diàlegs socràtics" dins La dama de l'harem, p. 39).

Als parcs, el públic admirava els efebus, mentre les Venus i els Hèrcules, estaven confinats als museus secrets, on entraven només persones d'una certa edat i cultura, i constituïen models d'aberració (Andrea..., p. 48).

Tot allò que és profund, tot allò que és moral, és frívol; no hi ha de noble més que les formes: fa milers d'anys que la Venus de Milo és bella... ("Marcel Proust intenta vendre un De Dion-Bouton" dins El lledoner de la clastra, p. 99).

Sant Pere.- Representen es naixament de Venus.

Minos.- Sí, pres d'un quadro del Botticelli.

Pare Florejat.- Es naixament de Venus?

Sant Pere.- Ara se'n tem?

Pare Florejat.- Jo deia: ¿Qui deu esser aquesta senyora que surt d'una copinya? Però no li donava importànci'.

Mumare.- Jo la trobava un poc fresca, ara que ho diu.

Amanda.- I tan fresca. Anava nua ("Hi feren ben aprop" dins Desbarats, p. 169).

2. ESCRITORS LLATINS I LES SEVES OBRES

Ciceró

Qui arribà, no obstant, fou un home de seny, lletrut, que li deien Xiceró. Portava noves i s'expressà ordenadament, fent bonor al nom clàssic encara que deformat ("Mitja hora tard" dins El lledoner..., p. 23).

- Si no saps grec, no xerris. ¿És que tu saps grec?

- Però no presumeixo com tu, que ja et comences a firmar Ciceró (La gran batuda, p. 81).

Horaci

¿Plans de cara a l'estiu? És possible que dediqui les vacances a traduir i comentar l'epistola als Pisons, però no diguin res encara al periòdic (Mort..., p. 141).

Ahuc sub iudice lis est, escriu Horaci a la seva Art Poètica (Beam, p. 282).³

El puritanisme ha fet molt de mal, Joan. He conegut casos en què es passa sense transició de l'escrúpol al desenfrenament. Els protestants haurien de llegir Horaci (Beam, p. 229).

En la seva serenitat no superada, ella hauria aconseguit, a qualsevol lloc del món, revivre la sentència del vell Horaci: "De tots els racons de la terra aquest és el que millor em somriu". (Beam, p. 152)⁴.

(3) Horaci, Ars, 78.

(4) Vegeu Horaci, Carm., II, 6-13.

Ovidi

Però, ¿Existeix la mort? Ovidi no l'admet i per l'Església es tracta d'un "trànsit". Aquella darrera abraçada em recordà el poema de les Metamorfosis. Per uns segons els seus membres fràgils i tremolosos em semblaren dues branques d'arbre, com a la fàbula de Baucis (Beam, p. 278).

No puc deixar de consignar una d'aquelles metamorfosis, tan misterioses i poètiques com puguin esser-ho les d'Ovidi (Beam, p. 236).

De totes maneres, costa esforços admetre l'afirmació paradoxal que no es pot assegurar que Filemó sigui fidel a Baucis precisament perquè no l'havia enganyada mai (Beam, p. 241).

En el llibre VIII de les Metamorfosis, quan Júpiter vol premiar Filemon i Baucis que l'han socorregut creient-lo un captaire, els dona un mateix final i els transforma en arbres perquè arrelin plegats a un mateix lloc (Beam, pp. 156-7).

"Filemó i Baucis". Segona part de l'obra teatral "A recer de la memòria" dins Obres Completes, p. 819.

¿No fan estudiar les bajanades d'Ovidi? (La Lulú, p. 58).

Sèneca

Tine una guia de Madrid i allà no hi cap carrer de Criton ni cap passeig de Sèneca (L'àngel..., p. 39)⁵.

...Llatínia, havia comentat Sèneca i Ciceró (Beam, p. 170).

Quan pens en aquelles desventurades (en una especialment, que no he arribat a conèixer mai) la sang em bull encara i sovint he sentit l'impuls de venjarles, recordant l'afirmació pagana de Sèneca que la misericòrdia és una debilitat del cor (Beam, p. 162)⁶.

En això coincidia amb el seu enemic J. J. Rousseau, però únicament en això, ja que en el fons era aristocràtic i semblava

.....
(5) Aquesta citació canvia a Flo la Vigne, segona edició definitiva de L'àngel rebel: "Tine una guia de Madrid i allà no hi ha cap carrer de Citron ni cap passeig de Sèneca" (Flo la Vigne, p. 100).

(6) Vegeu Sèneca, De clementia, II, IV, 4; II, V, 1; II, V, 4.

col·locar, com Sèneca, el prestigi intel·lectual per damunt la mateixa fraternitat humana (Beam, p. 40).

Terenci

"¿Seré jo l'engabiada? ¿Em martiritzo a mi mateixa?" la baronessa no coneixia l'*Heautontimorumenos*: no era, doncs, en ella, literatura, sinó una sensació ben personal (Un estiu . . ., p. 150).

"*Homo Sum et nihil humanus a me alienum puto*", ha escrit Terenci (Beam, p. 77).⁷

Tertulià

Aleshores sabem entonar amb Tertulià el Credo quia absurdum (Desenllaç a Montlleó, p. 193)⁸.

Virgili

Dia 11 d'agost de 1883, després d'una nit calorosa, em vaig aixecar a trenc d'alba per llegir les Eglogues de Virgili davall les alzines del Puig de Ses Llebres... Em vaig asseure pensant en les tristeses de Melibeu obligat a abandonar la terra que l'havia vist néixer. Melibeu, jove i desventurat com jo mateix, apareix en el poema dempeus, mentre contempla Títir, és a dir, Virgili, que està assegut sota una vella alzina. "Ets feliç, Títir, li diu Melibeu, de poder descansar a l'ombra d'aquest arbres..." "Pastor, li contesta Títir, aquest descans me l'ha concedit un déu". "Pobre Joan, m'havia dit el senyor la primera vegada que vaig llegir aquell passatge; pobre Joan, el déu de què parla Virgili no és el Déu amb majúscula, sinó, simplement, un triumvir... No hi ha dret que el vell poeta faci plorar amb enganys ni a tu ni a Melibeu, ànima noble que sap admirar sense enveja. Virgili, és a dir, Títir, havia anat a Roma, on aconseguí, amb influència, perquè no li mancava astúcia, que Octavi l'exceptuàs de la incautació general dels camps"...

-¿Vol significar Vossa Mercè que Virgili fou un mistificador, una ànima innoble?

(7) Vegeu Terenci, *Heaut.*, 77. Frase mal transcrita per En Villalonga. Hauria de dir: *Homo sum: humani nihil a me alienum puto.*

(8) Frase atribuïda a Tertulià, sembla que amb inexactitud.

-No usis paraules desmesurades, Joanel, que no signifiquen res.
Virgili tenia talent (Beam, pp. 163-4).

Vaig descriure una Arcàdia en la qual se barrejaven les Eglogues
de Virgili amb la sensibilitat de Lamartine (Andrea..., p. 139).

Havia traduït Virgili, però no del llatí, sinó d'un edició francesa
barata (Un estiu..., p. 218)⁹

Pareix que en la joventut havia traduït un fragment de les
Bucòliques de Virgili, que feu esculpir modestament a la clasta d'una
de les seves possessions. Des de llavors El Adalid li deia sempre "El
laureado poeta" o "nuestro ilustre latinista", denominació preferida pel
pròcer al qual afalagava aquella espècie de certificat de saber traduir
llatí (Mort... p.140).

La poesia de la naturalesa és creació de gent de ciutat; Virgili
escriu les Bucòliques i les Geòrgiques perquè les llegissin a Roma (Un
estiu..., p. 228).

El pròcer tenguè a bè complimentar-la per la seva producció
poètica, que comparà a la de Virgili (Mort..., p. 103).

Industrialitzar les masses, il·lusionar-les amb el panem et circen-
ses de la vella Roma, a base de plaers forts i grossers, és més senzill que
rustificarles amb les Eglogues de Virgili (Andrea..., p. 219).

Egloga I

Ell, tan poc aficionat a descriure paisatges, vibra a l'encís de
l'Angelus, quan la gent es retira del treball, davant la poesia de les
cabanes on es comença a encendre el foc, de tal manera que una citació
de l'Egloga I de Virgili, intercalada en el passatge,

*Et iam summa procul uillarum culmina fumant
maioresque cadunt altis de montibus umbrae,*

(9) Aquesta afirmació es complementa amb la següent: "També Sílvia Ocampo havia traduït diversos cants
de la *Iliada* sense que se li hagués acudit mai d'estudiar grec" (Un estiu a Mallorca, p. 218). Cf. M. Carme
Bosch, *El món clàssic d'en Llorenç Villalonga. Citacions gregues*, en premsa, nota 6.

perd tot caràcter retòric i sembla tan natural com si el senyor mateix acabàs d'improvisar aquells versos famosos (Beam, p. 155).¹⁰

El sol acabava de traspasar l'horitzó i les ombres del crepuscle avancaven per les planures, com a l'ègloga de Virgili (Diàlegs socràtics, p. 22).

El fum de les barraques muntava dret, aeronauta, en la immensitat tranquil·la d'un cel teixit de nacres i grisos (L'hereva..., p. 95).

Com l'ègloga de Virgili, les ombres queien de les muntanyes convidant al sossec i el fum de les cabanes pujava pel cel pàl·lid, on començava a perfilarse la lluna (La gran..., p. 97).

Egloga II

...perquè, en fullejar l'Egloga II, la meva imaginació, excitada tal volta per la nit d'insomni i pel record del napolitans, descobrí de sobte en Coridó conceptes tan escabrosos, tan diferents de la interpretació metafísica apresada en el Seminari, que em semblava somiar. Encara avui no m'atrevesc a atribuir certes tendències al gran poeta de Màntua, sinó que m'estimo més creure-les fruit d'una tergiversació (Beam, pp. 217-8).

Encida

Primo auulso non deficit alter, escriu Virgili en el capítol IV de l'Eneida. Però hi ha una diferència: que el poeta es refereix a un ramell preciós, mentre que don Toni al·ludia als fruits enverinats de la falsa filosofia (Beam, p. 144).¹¹

(10) Vegeu Virgili, *Bucol.*, I, 82, 3. En Villalonga sembla que és particularment sensible a aquesta citació, que ja va glosar En M. Costa i Llobera a la segona de les seves Horacianes:

*"Tot esperit corpmèn. Té l'hàlit verge
de les selves balsàmiques, l'augusta
pau de les blaves ombres que s'estenen
de puigs altívols, mentre el sol declina
i munta el fum de les humils cabanes..."*

Vegeu M. Costa i Llobera, *Horacianes*, Palma de Mallorca, 1938, p. 23.

(11) Citació equivocada. Es tracta realment del cant VI de l'Eneida, v. 143.

3. HISTÒRIA DE ROMA I ELS SEUS PROTAGONISTES.

Agripina

Tu saps qui fou Agripina? Sembla que els caldeus li anunciaren que arribaria a ser emperadriu, però que el seu fill, Neró, la mataria. Ella replicà: Occidant, dum imperet: si arrib a reinat, no importa que em mati (Diàlegs..., p.24)¹²

Calígula

Vostè serà com aquell emperador romà que donà es càrrec de cònsol en es seu cavall... Però aquell emperador era boig ¿No ha llegit la història de Calígula? (La "Virreyna", p. 92).

Cèsar

"¿Com s'explica el seu caràcter?", deia la governante al professor d'història. "Aquest infant presenta dues cares tan diferents..." "El cas", replicava el professor, "no és insòlit: de Juli Cèsar s'ha dit que fou al mateix temps autor i actor" (Desenllaç..., p.50. Cf. p.51)¹³

Al cap una corona de lloret que recordi la de Cèsar (Andrea..., p. 90).

Cèsar i Pompeu

A l'embocadura, damunt pedestals romans, apareixen dos busts: Cèsar a la dreta i Pompeu a l'esquerra, reconciliats (Andrea..., p.58).

(12) No és així exactament. Ho conta Tàcit, *Ann.* 14, 9, 6. Els mags caldeus anunciaren a Agripina que tendria un fill que seria emperador, però que la mataria. La frase és doncs: "*Que em mati, mentre sia emperador*".

(13) En Villalonga, que sembla que jugui una vegada més amb les paraules, té en aquest cas un vertader suport clàssic, ja que el mateix Cèsar al llibre I, 26-4 de la *Guerra Civil*, s'autoanomena *auctore et agente*. És possible, però, que l'autor mallorquí s'hagi inspirat en la *Dolora LXXIV* d'En R. de Campoamor, on llegim:

*A Ovidio empieza a leer
su historia el Emperador
pues dice que quiere ser
cual César, autor y actor.*

Vegeu R. de Campoamor, "La historia de Augusto, Dolora" LXXIV, dins *Obras Completas*, t. 5, Madrid, 1902, p. 227.

Cleopatra

*-No nasqué d'un ou, com Andrea? O la confonc amb Cleopatra?
(Andrea..., p.232).*

*Més que de nosaltres, la nostra glòria o la nostra infància
depenia dels curs dels esdeveniments, i aquests ja sabem que depenen del
perfil de Cleopatra (Andrea..., p.124).*

La força de Cleopatra residia en la seva feblesa (Andrea..., p. 47).

*Tremolava com hauria tremolat un esclau a qui Cleopatra bagués
brindat el seu llit (Lulú regina, p. 156).*

Farsàlia

*Ja se sap que els poemes més cèlebres són els menys llegits; potser
vosaltres coneixeu algú que hagi llegit, per exemple, la Farsàlia; jo no
(Flo la Vigne, p. 68).*

*Si la batalla de Farsàlia quedava lluny de les consciències, si
a penes perdurava res del prestigi i de les belleses històriques, ningú no
s'hauria pogut mostrar insensible davant una tal bellesa tangible i
humana (Andrea... p. 77).*

*Alguns el saludaven a mitja veu -Addio, Andrea Victrix-, alçant la
mà, com a la batalla de Farsàlia els soldats de Cèsar havien saludat la
deessa de l'amor (Andrea..., p. 16)¹⁴*

*Dos jugadors de basquetbol estilitzadíssims, li presentaren el
casc i la llança de Venus Victrix romana que segles enrera decidí la
batalla de Farsàlia a favor de Cèsar (Andrea..., p.177).*

*A la pantalla, la deessa, somrient, aparegué dempeus, coberta per
draperies de porpra. Portava el casc i la llança de la Venus Victrix grata
a Juli Cèsar...*

"Andrea, Andrea, Andrea! Farsàlia, Farsàlia, Farsàlia!"

(14) Venus Victrix és l'Afròdita guerrera. A la dreta portava una pica, la mà esquerra estava posada damunt un casc; als peus tenia un escut. El seu culte s'expandí en el mateix sentit que el de la Victòria, que seu sovint devora cila. Pompeu li el·leva un santuari. Abans de Farsàlia, Cèsar, que usava un segell amb la figura anteriorment descrita, li prometé un altre temple si triomfava. Segons Dió Cassi, els seus soldats tenien la consigna "Venus Victrix", mentre que la dels pompeians era "Hercules inuictus". En aconseguir el triomf, aixecà en el centre del Forum Iulium el monument promès, però no a Venus Victrix sinó a Venus Genitrix, que aleshores l'interessava més per als seus fins polítics.

Prop de mi, una veu irònica, tal volta d'un congelat, interrogava un company:

-Farsàlia deriva de farsa? (Andrea..., p. 244).

Heliogàbal

Es tractava, segons el periòdic, que no sabia res d'Heliogàbal, del primer matrimoni homosexual del món, celebrat a Rotterdam sota les formalitats de la llei (La gran..., p. 173).

Era, segons la premsa, un "matrimoni" de Rotterdam, el primer matrimoni del mateix sexe que registra la Història d'ençà del d'aquell emperador romà degenerat que es casà amb un gladiador (La gran..., pp. 178-9).

Neró

Ara els tres vehicles cremaven plegats en una sola flama i els guàrdies, impossibilitats d'acostar-se a la foguera, havien tret quaderns i bolígrafs, no pas per escriure, com Neró, una oda a Roma incendiada, sinó per... ("Lulú regina", p. 35. Cf. "L'ovella" dins Narracions, p. 225).

Octavi

L'emperador August havia hagut de defensar aquelles terres de les invasions bàrbares establint no gaire lluny d'elles els campaments de Vindobodona (Lulú regina, p. 58. Cf. p. 34 i "L'ovella", p. 224).¹⁵

Pau octaviana

El món es prometia una pau octaviana (Andrea..., p. 47).

... i ja no parlem de la pau octaviana (Desenllaç..., p.41).

Petroni

Petroni es dessagnava en el seu bany tebi. Aleshores se li acostaren els filòsofs. Un d'ells, Sergi, sostenia que l'home, en morir, no pot sinó

(15) Cf. Virgili, dins 2, *Escriptors llatins i les seves obres*, supra.

somriure a la Mort que se li presenta coronada de roses per a lliurar-lo d'aqueixa odiosa farsa anomenada Vida. L'altre, Tuli, opinava que la Parca té un aspecte horrible i que en veure-la s'extremeix tot mortal. I ambdós s'acostaren per observar en Petroni la confirmació de les seves teories. El patrici restava immòbil. En el seu rostre ceri res no es llegia. De sobte, una imperceptible crispació de la boca i el cap tomba per no aixecar-se pus. I els dos filòsofs se separen. Sergi publicà un petit volum titulat El somriure de Petroni i Tuli declarà que mai no oblidaria l'horrible ganyota en què s'extingí la vida de l'arbiter elegantiae ("Ciència experimental" dins Narracions, p. 80)¹⁶

Ròmul i Remo (Remus)

... Es tracta d'una noblesa anterior a Jesucrist, tal volta una descendent de Ròmul i Remo (Bearn, p. 101).

4. MISCEL·LÀNIA

Atrium romà

El palau es conserva intacte tal com era un segle abans, quan el visità George Sand; té el seu pati, una d'aquelles "cours pavées en dalles et parfois entourées de colonnes" que li recordaven els cortils dels palaus de Venècia, amb un pou "d'un goüt très pur" al mig. Potser eren, deia la Sand, "un souvenir de l'atrium des Romains; le puits du milieu y tient évidemment la place de l'impluvium" (Un estiu..., pp. 53-4).

Columnates romanes

Els seus professors eren els qui omplien els parcs d'efebus i de columnates romanes que dissonaven un poc entre l'embull de renous i gratacels (Andrea..., p.23).

Cultura llatina

Ets hereus de sa cultura llatina ja no són ets italians (Bearn, p. 414).

(16) Citam aquest conte complet, ja que constitueix un magnífic exemple il·lustratiu de la teoria de la relativitat que tant agradava a En Villalonga i per la seva curta extensió.

Emperadors

Els emperadors antics mataven l'esclau que els portava males noves (L'àngel..., p. 90)

Gladiadors

Posseïa un temperament càndid i heroic com el dels petits acròbates eivissencs o el dels gladiadors romans (Andrea..., p. 129).

(com el gladiador en el circ, com el màrtir, estava destinat a morir) (Andrea..., p. 154).

Pa i circ

L'anhel de la vella Roma, panem et circenses, està aconseguit (Andrea..., p. 37).¹⁷

El panem et circenses de la decadència romana s'havia convertit en medicamenta et circenses (Andrea..., p.160).

La ciutat, amb els seus diners i les seves diversions grosseres -el panem et circenses romà-, enlluernà i atragué igualment els pagesos i els senyors rurals, que negligiren l'administració de les seves finques (Andrea... p. 157).

Sempre hi ha hagut gent inculta en el món, sols que altre temps aquesta gent no comptava, no era "públic" i no influïa en els espectacles, a part del circ romà o similars (La gran..., p. 130).

Pare de Crist

¿Coneix un estudi en què es demostra que el pare de Crist era un legionari romà anomenat Panthera? S'acaba de publicar a Hamburg (Un estiu..., p. 127).

(17) El concepte de panem et circenses fou emès per Juvenal, *Sat.*, 10, 81, però sens dubte En Villalonga el pren d'O. Spengler, que el cita tot sovint.

Poeta llatí

¿Coneix l'epitafi que un poeta llatí va fer inscriure damunt la tomba d'una dansarina? "Dansà i agradà" (Un estiu..., p. 222).

Roma

Igual que a la vella Roma, abans de Jesucrist (El Misanthrop, p. 117).

Sabia que els bàrbars sempre han destruït les Romes i els Bizancis (L'hereva..., p. 67).

Roma -em deia el senyor- és massa antiga. Succeeix com amb els vins: per esser bons han d'esser vells, han de tenir solera. Però alerta que no en tinguin massa, alerta a passar "el punt". Roma el passà fa molt de temps.

Es referia a la dels Cèsars (Beam, p. 203).

Es a dir, que com a l'Edat Mitjana, com a la Roma antiga, com sempre, els poderosos han de viure d'estafar els pobres (Les Fures, p. 102).

Romà

"Si vous n'êtes Romain, soyez digne de l'être" (L'àngel..., p. 143).

Sibil·la de Cumas (Cumes)

Flo és maleducat, és lleig, si bé se mira, i quan es posa a dir disbarats en diu més que la pitonissa de Cumas, la qual vostè detesta, com la detestava Paul Valéry, el poeta antilíric (L'àngel..., p. 93).¹⁸

A Paul Valéry no li agradava la Pitonissa de Cumas, despenjada i traient escuma per la boca (L'hereva..., p.12).

En el saló dels von Heine, no obstant, la catarsi era prou civilitzada i les noves sibil·les de Cumas no treien sabonera per la boca (Lulú regina, p. 68).

-Em permetràs que et contesti amb una frase sibil·lina, Flo, de les

(18) Xoca una mica aquesta denominació. És més correcte anomenar-la Sibil·la de Cumes.

que a tu t'agraden: "impuresa i consciència són el mateix" (L'àngel., p. 107).

Tòfol.- *Aquest cunyat nostro, quines profecies...*

Perico.- *Això ja és sa Sibil.la!* ("Sa venguda de s'infanta" dins Desbarats, p. 39).

Soldat pompeïà

Aconsellà que, quand même, tots seguíssim fent la nostra obligació de romans; com aquell soldat de Pompeia que morí sense abandonar el seu lloc perquè els superiors s'havien descuidat de rellevar-lo del servei quan començà l'erupció del Vesubi (Lulú regina, p. 72).¹⁹

Tristesa romana

Imaginava ara la muda tristesa d'en Xim, una tristesa romana, davant aquesta desgràcia (Les Fures, p. 135).²⁰

Vestal

La poetessa no era vestal (com deia El Adalid) per vocació; ho era a la força (Mort..., p. 97).

Vestidures romanes

-I aquest vestit de dona...

-Vaig de romà. Es la llet.

(19) Citació que trobam a O. Spengler, *el hombre y la técnica*, Madrid, 1932, p. 125. Aquest la tragué probablement del llibre de Marc Monnier, *Pompei et les Pompéiens*, reimprimé avec fig., 1864, sense que sia massa digna de crèdit.

(20) És curiosa aquesta definició d'En Villalonga. Podria tenir origen en la pena del pastor desposseït de les seves terres que trobam a la primera *Bucòlia* virgiliana, que l'autor concix i utilitza sovint. Això no obstant, ens inclinam a pensar que es refereix a la tristesa que experimenta una societat decadent com manté Ortega. Vegeu "La rebel·lió de las masas", dins *Obras Completas*, t. IV (1929-33), Madrid, 1966, p. 175 i 159.

-I els romans, ¿què no ho eren tots, uns bruts, un marietes...?
(Andrea..., p. 92).

El públic passejava pausadament. La major part anaven vestits a la romana: toga fins els peus els grans, i faldellí curt els joves; alguns amb un elegant mantell penjat a l'esquena (Andrea..., p. 17).

Els calçons de vaquer i el short, que l'any 1965 començaven a imposar-se entre l'element femení, ja no s'usaven i els havia substituïts la roba talar-túnica o faldellí- inspirada en la vella Roma (Andrea..., p. 48 Cf. p. 64).

La Gitana arribà de patrícia romana... (La gran..., p. 153).

El vestit recorda el dels soldats romans (L'hereva..., p. 32).

Maria Antònia no s'havia volgut tenyir, i portava tots els cabells blancs. Solia vestir com les dames romanes (La novel.la..., p. 110. Cf. p. 123).

La indumentària tendia a igualar-se, no pel predomini del short com havia previst Huxley -que havia quasi desaparegut, igual que el pantaló-, sinó de la túnica romana en els joves i del vestit talar en els vells i reumàtics (La novel.la..., p. 109).

5. EXPRESSIONS LLATINES

Agnus Dei qui tollis peccata mundi ("Cock-tail en un nou palau", dins la *Marquesa de Pax i altres disbarats*, p. 133).

A priori (La "Virreyna", p. 127).
Ancilla Domini

¿I ella? ¿En què no hauria consentit la seva submissió d'ancilla Domini? (La novel.la..., p. 36). Cf. Marcel Proust..., p. 81).²¹

De vegades la imaginava amb un lliri a la mà, molt ancilla Domini (Les ruïnes de Palmira, p. 30. Cf. p. 31).

(21) Aquí En Villalonga sembla tenir present el quadre de Dante Gabriel Rossetti, així titulat, i que fou molt famós a la seva època, si bé el redueix a una simple expressió llatina. Marcel Proust, així mateix, tan admirat per En Villalonga, fa referència al quadre dins *A l'ombra des jeunes filles en fleurs*.

... una sotmesa *Ancilla Domini* que consentia en tot (*La "Virreyna"*, p. 106)

Ella acalà el cap, molt ancilla Domini (*La Lulú*, p. 147).

Alter ego (*L'hereva...*, p. 67).

Arcades ambo (*Beam...*, p. 29).²²

Audaces fortuna iuvat (*Beam*, p. 165).²³

"*Aut Caesar aut nihil*" (*El Misanthrop*, pp. 181 i 185).²⁴

Carpe diem (*Beam*, p. 228).²⁵

Coelo tonante credidimus Iovem regnare (*Beam*, p. 43).²⁶

Cogito, ergo sum (*Falses...*, p. 225).²⁷

Corruptio

La veritat i la mentida es mosseguen la coa, l'absurd està a un pas de la veritat. Tot allò que és depurat, selecte, escollit, perd fàcilment l'equilibri: corruptio optimi pessima deien els antics (*Andrea...* p. 288. Cf. *La gran...*, p. 179).²⁸

De facto... de iure (*Falses...*, p. 56. Cf. *La "Virreyna"*, pp. 128 i 129).

Delenda est Europa! (*Diàlegs...*, p. 45).²⁹

Delenda est monarchia (*Falses...*, p. 209. Cf. *El Misanthrop*, p. 22).³⁰

Delendus est Ortega (*El Misanthrop*, p. 22).³¹

Ergo (*Lu "Virreyna"*, pp. 77, 142, 147).

Facta, non verba (*La gran...*, p. 31).

(22) Vegeu Virgili, *Bucol.*, VII, 4.

(23) Més exactament *audentes fortuna iuvat*. Vegeu Virgili, *Aen.*, X-284.

(24) Divisa de Cèsar Borgia, Potser inspirada en Suetoni, *Calig.*, 37.

(25) Vegeu Horaci, *Carm.*, I, 11,8.

(26) Hauria de dir: *caelo tonantem credidimus Iouem regnare*. Vegeu Horaci, *Carm.*, III, 5, 1.

(27) Principi de la filosofia de Descartes en el seu *Discurs del Mètode*.

(28) Frase atribuïda a Gregori el Magne i a Sant Jeroni.

(29) (30) (31) Frases basades en la cèlebre: *hoc censeo, et Carthaginem esse delendam*, amb la que Cató el Vell acabava els seus discursos en el Senat. Ortega y Gasset la prengué com a model per a pronunciar la coneguda *Delenda est monarchia*. Com podem comprovar, En Villalonga, sempre gran admirador d'Ortega, juga amb la definició d'aquest.

El Fàtum havia volgut que tots dos fossin el que eren: pobres, sense còplications d'altra casta, perquè la pobresa eclipsa totes les demés (L'àngel..., p. 47).

Finis coronat opus (Mort..., p. 135).

Fluctuat

La vida m'ha ensenyat de capejar els esdeveniments com la nau els tràngols: fluctuat nec mergitur (Un estiu..., p. 190).³²

París, ja ho resa el seu escut, fluctua però no s'enfonsa (La novel.la..., p. 59).

Ignorantiam pigritia sustinet (Mort..., p. 141).

In albis (Lulú regina, p. 50).

In illo tempore (Andrea..., p. 10. Cf. Falscs..., p. 104).

In mente (La Lulú, p. 35).

In nomine patris (L'àngel..., p. 107).

Ipsa facto (Lulú regina, p. 120).

Libera nos, Domine! (Un estiu..., p. 89).

Lues (Andrea..., p. 148).

*MAGNO CATALAUNIAE VIRO
RAYMUNDO DE ABADAL
NOBILITATIS SAPIENTIAEQUE EXEMPLO
LIBERE DE RE PUBLICA
MAGNOPERE SENTIENTI
D D D (Falscs..., dedicatòria).³³*

(32) Divisa de la ciutat de París, presa segurament de Sant Joan Crisòstom que ho aplicava a la nau de l'Ísglésia.

(33) En Llorenç Villalonga, a una entrevista titulada "Villalonga ha escrit unas auténticas Falscs memòries" (*Diari de Mallorca*, 13 de junio de 1967), afirma que aquesta dedicatòria la hi ha feta En Miquel Dolç. El comentari és molt xocant: "y sé que algunos interpretan el libere de republica, por que Dios nos libre de la República. Otros por el contrario, sospechan que allí se oculta una declaración de republicanismo. Esta es una de las ventajas de las dedicatorias en latín: que cada cual interprete a su gusto."

Mens sana

El "mens sana i corpore sano" és una bona màxima pels homes lliures, però no per qui ha fet vot de castedat (Beam, p. 60).³⁴

El mens sana in corpore sano no passa d'esser un ideal (La novel.la..., p. 122).

Non sanctas (El Misanthrop, p. 106. Cf. Narracions, p. 118).

*Omnia vincebas, sperabas omnia, Caesar;
Omnia deficeunt, incipies esse nihil (El Misanthrop, p. 178).³⁵*

Parce nobis, Domine. Exaudi nos, Domine. Miserere nobis (Coktail..., p. 133).

Post scriptum (La novel.la..., p. 160).

Propter vitam, vitae perdere causas ("Festa Major," dins Desbarats, p. 233).³⁶

Primo-primis

Fou, com dirien els escolàstics, un moviment primo-primis, animal i irreflexiu (Andrea..., p. 290).

*Lulú regina.
Salve regina (Narracions, p. 101).*

Similia similibus curantur (La novel.la..., p. 102).

Sine nobilitate

*¿Què has dit Mateuet? ¿Què és el rei del Norland?
-Un snob. Posem, un que presumeix de noble sense ser-ho. Sine nobilitas (La Lulú, p. 100).³⁷*

Sine die (La novel.la..., p. 130. Cf. Les fures, p. 63).

(34) Vegeu Juvenal, *Sat.*, X, 356, i Sèneca, *Epist.*, X, 4.

(35) Encara que En Villalonga afirmi que el díctic és de Salazar, sembla que crà de Sannazar i que es trobava a la tomba de Cèsar Borgia.

(36) La frase és de Juvenal VIII, 83, i hauria de dir: "Propter uitam, uiuendi perdere causas".

(37) Solecisme. Hauria de dir: "sine nobilitate".

Tantum ergo... (Andrea..., p. 28).

Taedium vitae

Angèlica igual que les patricies alexandrines, hauria sentit el taedium vitae que s'apodera dels que han arribat a la plenitud (L'hereva..., p. 141).³⁸

Tu, felix Austria

Els gloriosos Habsburgs de l'Imperi devien, al capdavant, la seva grandesa a algunes pubilles riques; tu, felix Austria, nubeat (Lulú regina, p. 31).³⁹

Ulcus

Es limitaren a parlar amb els metge que certificaren que el jove disfressat de velleta havia mort d'ulcus rabricus com altres moren de gust (Andrea..., p. 159).

Ultima ratio

Avui sols alguns progressistes endarrerits han parlat encara, amb motiu del Concili Vaticà II, de la nuova scienza com a ultima ratio. Que Déu els conservi la innocència (Falses..., p. 226).⁴⁰

Lluís XIV feia gravar Ultima ratio a la boca dels canons (Lulú regina, p. 197).

Vade retro (Mort..., p. 107).

Vox populi (Desenllaç..., p. 177).

Vox populi suprema lex (La gran..., pp. 89 i 178. Cf. Lulú regina, p. 22).

6. QUESTIONS REFERENTS A LA LLENGUA LLATINA

Admiracions

Els clàssics, feien bé desconeixent els signes d'admiració que no condueixen a res... (Falses..., p. 92).

(38) L'expressió la trobam a Aulus Gellii, 6, 18, 11. El correcte es *taedium*.

(39) La divisa sencera era: "*Bella gerant alii, tu, felix Austria, nube*". Com es pot veure, doncs, *cl nubeat* és incorrecte.

(40) És veritat que la frase estava gravada damunt els canons de Lluís XIV, però el seu autor real sembla que és el cardenal Francisco Jiménez, ministre i gran inquisidor espanyol (1436-1517).

-Tu has vist que els llatins -em feia notar- usassin admiracions en literatura? (Beam, p. 207).

De petita, l'abbé Micheaux, cerimoniós i pulcre com un abbé d'abans de la Revolució Francesa, li explicava doctoralment: "Cbez les classiques, mademoiselle, vous ne trouveriez jamais des signes d'admiration: cela n'existait pas" (Desenllaç..., p. 140).

Casos

Això d'acusatiu no ho confongui amb "acusat", que no hi té res a veure. Acusatiu sols fa relació an es casos de ses declinacions: nominatiu, genitiu, datiu, acusatiu... ("Mitja hora tard" dins El lledoner..., p. 35).

Etimologia

Si vostè cerca l'etimologia del mot alienat (boig, científicament, no és res), veurà que només significa "estrany", sense sentit pejoratiu (L'àngel..., p. 91).

CONCLUSIONS

Les citacions corresponents al món romà ocupen una extensió menor que les gregues dins l'obra major villalonguiana, cosa estranya, en principi, perquè els escriptors mallorquins són particularment sensibles a aquell món, però és clar que ens referim a aquells autors capaços d'acudir directament a les fonts llatines i que no hi arriben a través d'intermediaris. Aquest és el cas d'En Llorenç Villalonga, sempre atent a la citació de primera mà dels francesos, que coneixen el món clàssic com a hàbit escolar ben arrelat des dels primers anys de la seva instrucció, sempre enlluernat per l'erudició gegantina d'un Ortega o d'un Spengler, per citar només uns exemples. És clar que podríem afirmar que, excepcionalment, coneix Virgili, però és ben probable que sia a través de la traducció de mossèn Riber o de Paul Valéry, i que els seus coneixements no passin de les "Eglogues" del gran poeta romà.

Aquestes citacions, malgrat esser nombroses, són reduïbles a mitja dotzena de temes, emprats amb igual proporció al llarg de tota la seva producció literària. I sens dubte es podrien subdividir encara més, si n'analitzàssim la temàtica. És obvi, per exemple, que l'apartat referit a la història de Roma hi ha una connexió Cèsar-Pompeu-Cleopatra-Farsàlia: n'hi ha entre Octavi-pau octaviana, o també entre Agripina-Neró-Petroni, o bé entre Calígula i Heliogàbal.

D'aquests pocs temes que coneix gràcies a les lectures dels autors abans esmentats en treu molt de partit: donaran peu a la seva fina ironia: "*Qui arribà, no obstant, fou un home de seny, lletrat, que li deien Xiceró*" i com ha arribat a empetitir-se l'ampul·losíssim orador! o, paral·lelament, i com es riu d'un fet d'armes que resultà tan decisiu per a la història de Roma!: "*A la pantalla, la deessa, somrient, aparegué dempeus, coberta per draperies de porpra. Portava el casc i la llança de la Venus Victrix grata a Juli Cèsar...*

"Andrea, Andrea, Andrea! Farsàlia, Farsàlia, Farsàlia!"

"Prop de mi, una veu irònica, tal volta d'un congelat, interrogava un company:

- Farsàlia deriva de farsa?"

I no obstant això Ortega li ha descobert aquesta Farsàlia, que ben seriosament representa pel al filòsof la tendència hispànica a cantar al vençut i no al vencedor, a lloar el Quixot, l'epopeia del derrotat etern i essencial.

Cèsar i Pompeu, els protagonistes de la guerra civil romana, serien escaients per representar l'ambivalència que tant captiva En Villalonga si els conegués més a fons, però només ha reparat en el primer, autor i actor, com bé s'encarregava de

recordar En Ramón de Campoamor, a qui En Villalonga llegeix i imita. Així mateix també representen l'ambivalència els déus Hermes i Janus -el déu ambivalent per excel·lència-, associats tan poc curosament per cert, un déu grec amb un de llatí, com si ignoràs que al primer cal dir-li Mercuri...

Cleopatra, l'emperadriu tan lligada a la història romana, li serveix per expressar el tòpic quan al·ludeix al seu perfil, l'anècdota en referir-se a l'embull mitològic, i què importa si qui nasqué d'un ou fou Helena, Cleopatra o Andreal, i a la paradoxa quan diu: "*La força de Cleopatra residia en la seva feblesa*".

La mort de Petroni, el dandi, l'exquisit, li permet reflectir el concepte de la relativitat, amb un conte tan curt com reeixit, realitzat amb quatre pinzellades magistrals.

Virgili, a l'Egloga segona, li suggereix a través de Coridó conceptes escabrosos, ¿o fou Gide?, i la seva Egloga primera, repetida amb insistència al llarg de la producció villalonguiana en una citació breu que l'apropa a Miquel Costa i Llobera, capdavanter de l'anomenada Escola Mallorquina, tan blasmada per en Villalonga, ens permet entreveure la vena poètica de don Toni de Bearn, al cap i la fi tan prosaic com el seu mateix creador.

A l'autor, que s'agradava de la pobresa de chimenea y huerto de Lope de Vega, associada a les forçades restriccions de la guerra i al retir de Binissalem, idealitzada perquè la patia quan menajava pa de noces, li havia de cridar l'atenció almenys l'aurca mediocritas horaciana i la frase del poeta: "*De tots els racons de la terra, aquest és el que millor em somriu*", deguda a la presència, tota serenor, de l'esposa: ¿Maria Antònia? ¿Teresa?

Ovidi, així mateix, a través de la faula de Filemó i Baucis, li ofereix l'arquetipus mític del dolç amor conjugal, en una d'aquelles metamorfosis misterioses i poètiques que, si a un moment donat han captivat el nostre autor, prest el fan reaccionar amb una expressió digna de la seva ploma titllant-les de bajanades. En Villalonga, tan amant de la paradoxa, tria el relat més ortodox de l'amor de l'autor llatí, acusat d'immoralitat i, en conseqüència, condemnat a l'exili per August.

Els clàssics, no hi ha dubte, ennoblixen el món de cada dia ¿Què hi ha més vil que el comerç i els diners per a un senyor que es precipita cap a la ruïna? Però amb Mercuri queda ennoblida la mitologia. Com l'obra villalonguiana que se serveix d'aquest món amb el mateix fi. Dins aquest microcosmos, Venus justifica l'incest, emmiralla la bellesa. Júpiter, senyor del llamp, que una vegada volgué metamorfosarse en cigne, és l'únic digne de seduir Torlònia, allunyada de tot sexe. Ròmul i Rem, fundadors de Roma, són el primer graó d'una noblesa genuïna, inconfusible, sense parvenus. La Sibilla de Cumes, vista a través de Valéry - sempre els francesos-, antiestètica, desagradable amb la sabonera per la boca, justifica el fàstic que produeix a l'autor l'actitud d'algun dels seus personatges. Per altra banda, els gladiadors i el soldat pompeïà, herois anònims de la història romana -el darrer procedent d'una font més que dubtosa, però avalada per Spengler-, són els models villalonguians escollits per accomplir el destí marcat, per aprendre que, com ells, no podem abandonar mai el camí traçat.

Es clar que no tot és en el seu lloc en aquest món. També hi ha notes discordants. Ens referim a l'absurd del món modern, però la història ja dona un Calígula o un Heliogàbal, a mig camí entre la follia i la degeneració. I no ens referim només a l'absurd representat a la darrera part de l'obra villalonguiana, sinó a certs

detalls xocants que eriden l'atenció del lector des del primer moment, com és ara que els personatges portin togues, túniques i vestidures romanes.

Les expressions llatines constitueixen quelcom digne de menció i representen una peculiaritat de la utilització del món clàssic que no trobam dins les citacions gregues per raons òbvies. Són de procedència eclesiàstica, legislativa, mèdica i heràldica. De vegades es tracta de la citació erudita, extreta ben segur d'algun manual⁴¹ o dels autors als quals alludíem abans, però emprada sense posar-hi massa esment, de manera que trobam un *coelo* per *caelo*, un *rabicus* en comptes de *ravidus*, un *deficeunt* per *deficiunt*, un *nobilitas*, per *nobilitate* i tantes altres que ja hem assenyalat al llarg d'aquest estudi...

Cal mencionar les reiterades manifestacions d'En Villalonga pel que fa a la manca d'utilització dels signes d'admiració per part dels antics. Es tracta d'unes afirmacions aparentment capritxoses, però molt més clares si resseguim els seus articles periodístics, on defensa la dialèctica socràtica, ordenada, urbana, palatina i respectuosa, enfront del crit i la interjecció, propis dels éssers primitius i histèrics, on exposa, en suma, la serenitat que hom exigeix d'un esperit europeu actual.⁴² En el món de la ficció ho podem trobar en les paraules de Don Toni de Bearn, home de món, escandalitzat davant certes revelacions:

"-Vol significar Vossa Mercè que Virgili fou un mistificador, una ànima innoble?"

"-No usis paraules desmesurades, Joanet, que no signifiquen res. Virgili tenia talent."

Però Don Joan, una mica primitiu encara, sempre a l'ombra del senyor de Bearn, cim de l'obra villalonguiana, està dotat d'una fina sensibilitat i és el que ens dona la síntesi més encertada de l'existència del seu protector: "*Visqué i estimà*",⁴³ dues paraules que mostren com l'autor, en un moment determinat, ha rebutjat Horaci i Virgili i s'ha estimat més recrear l'epítafi d'un poeta llatí anònim, aplicat a una ballarina igualment desconeguda: "*Dansà i agradà*". L'encís del món clàssic ha embolcallat En Llorenç Villalonga, de tal manera que podríem dir d'ell, tot i confessant el plagi: un autor que sap valorar el sentit esotèric d'aquestes dues paraules llegades de la vella Roma no pot ésser un autor completament vulgar.⁴⁴

(41) Ens permet aventurar aquesta afirmació la declaració del mateix Villalonga referida a un dels seus personatges novel·lesc: "*¡ja se sap (es tragué un paper amb una frase llatina que Flo li havia copiat d'una enciclopèdia), ja se sap que "vox populi suprema lex". Vegeu La gran batuda, p. 89.*

(42) Vegeu "*La princesa de Cleves*" (*Diario de Mallorca*, 21-9-1967). Cf. "Tolstoi" (sic) (*El Día*, 16-9-28).

(43) Vegeu Bearn, p. 77.

(44) Ens referim a: "*Sa meva neboda Maria Antònia...*

*"Caldria haver-se impregnat de l'esperit que suva damunt el barri antic, com un gas tènue, i que s'estén per tota l'illa, per captar la suggestió d'aquestes cinc paraules... Però jo us asseguro que un poble que encerta a valorar el sentit esotèric d'aquesta frase: "sa meva neboda Maria Antònia" (sentit que s'ha perdut a Europa), no pot ésser un poble completament vulgar". Vegeu *Mort de dama*, p. 168.g. Jordi Larios i Aznar, a Llorenç Villalonga. *Teoria literària i novel·les*, tesi doctoral inèdita, on estudia el valor de la paraula dins la producció villalonguiana per influència d'Ortega.*

BIBLIOGRAFIA CITADA

- LLORENÇ VILLALONGA, *Andrea Victrix*, Barcelona, 1974.
- " " , *Aquil·es o l'impossible*, Palma de Mallorca, 1964.
- " " , *Beam*, Barcelona, 1964².
- " " , *Desbarats*, Palma de Mallorca, 1965.
- " " , *Desenllaç a Montlleó*, Barcelona, 1963.
- " " , *El llumí i altres narracions*, Barcelona, 1980².
- " " , *El lledoner de la clastra*, Palma de Mallorca, 1958.
- " " , *El Misanthrop*, Barcelona, 1977².
- " " , *Falses memòries de Salvador Orlan*, Barcelona, 1967.
- " " , *Antígona, Fedra*, Palma de Mallorca, 1954.
- " " , *Flo la Vigne*, Barcelona, 1974.²
- " " , *La dama de l'harem*, Palma de Mallorca, 1974.
- " " , *La gran batuda*, Barcelona, 1968.
- " " , *La Marquesa de Pax i altres disbarats*, Barcelona, 1975.²
- " " , *La novel·la de Palmira*, Palma de Mallorca, 1952.
- " " , *La Lulú*, Barcelona, 1970.
- " " , "La Virreyna", Barcelona, 1969.
- " " , *Les Fures*, Barcelona, 1967.
- " " , *Les ruïnes de Palmira*, Barcelona, 1972.³
- " " , *Lulú regina*, Barcelona, 1972.
- " " , *L'àngel rebel*, Palma de Mallorca, 1961.
- " " , *L'hereva de dona Obdúlia o les temptacions*, Barcelona, 1970.³
- " " , *Mort de dama*, Barcelona, 1965.²
- " " , *Narracions*, Barcelona, 1974.
- " " , *Un estiu a Mallorca*, Barcelona, 1975.